

Kult Mao Zedonga

Z ustanovitvijo Ljudske republike Kitajske 1. oktobra 1949 je predsednik Mao Zedong postal lik, ki so ga oboževali in častili kot polboga.

Za večino Kitajcev je bil že sam pogled na Maa, ki je stal nad Trgom nebeskega miru, priložnost, za katero so hrepeneli, najbolj navdušujoča in razburljiva izkušnja, kar so jih poznali. Tistih nekaj privilegirancev, ki so mu še segli v roko, si cele tedne ni umil rok, njihovi prijatelji in znanci pa so od daleč prišli samo zato, da so se dotaknili roke, ki se je dotaknila Maove in bili s tem deležni metafizične, skoraj mistične izkušnje. Vendar pa Mao ni samo del kitajskega kolektivnega spomina, najpomembnejši predstavnik kitajske preteklosti, temveč tudi del kitajske sedanjosti: bodisi kot talisman v taksiju bodisi kot rešitelj v rock verziji revolucionarne pesmi Vzhod je rdeč.

DEJAVNIKI RAZVOJA MAOVEGA KULTA

Kulti osebnosti so v nasprotju z osnovnimi idejami marksizma. Zato so se tudi Kitajska komunistična partija in Mao Zedong z različnimi ukrepi borili proti njemu, toda kljub temu razvoja kulta osebnosti niso bili zmožni preprečiti. Razvoj kulta osebnosti na Kitajskem so pospešili naslednji faktorji:

1. Dolga tradicija vdanosti kitajskega ljudstva avtoriteti.

V cesarskem sistemu, ki je bil ustanovljen s prvo dinastijo leta 221 pred našim štetjem in je izginil leta 1911, je bila Kitajska monarhija, ki je bila v osnovi patriarhalna družba z dobrohotnimi vladarji in je zato delovala kot velika družina. Cesar je bil vladajoči oče, ljudje pa so bili njegovi "ubogljivi otroci" (Francis, 1981: 10). V sociološkem pogledu je bila njihova osebnost, skupaj z njihovim ožjim (družina) in širšim (država) družbenim okoljem, organska celota. Prav zaradi organske, torej živeče narave te celote je potekala ureditev medsebojnih odnosov v družbi vselej v skladu s tradicionalno "nравstveno"

lestvico, ki vsakomur odreja točno določeno mesto v skupnosti (Rošker, 1992: 18–19), zato se je od vsakega posameznika pričakovalo gojenje vrlin, ki so ustrezale njegovemu statusu in položaju v družini in v družbi. Od vladarjev, vključno s cesarjem, se je tako pričakovalo, da so gojili predvsem vrline človečnosti, poštenosti in pravičnosti. Na drugi strani pa so ljudje, ki jim je cesar vladal, morali gojiti vrline zvestobe, vdanosti in ubogljivosti napram avtoriteti. Po tej politični filozofiji se je od cesarja pričakovalo, da je vladal s pomočjo vrlin in kot zgled, ne pa z zakonom in silo (Francis, 1981: 11). K tradiciji ubogljivosti kitajskega ljudstva je prispeval tudi tako imenovani “starševski uradnik”. V tradicionalnem agrarnem sistemu so ljudje ta naziv najpogosteje uporabljali za uradnika prve stopnje na deželnem magistratu, in sicer zato, ker je bilo to mesto takrat najbolj pogosto in najbolj neposredno v stiku z navadnimi ljudmi. Na območju, kjer je le-ta delal, je ne le predstavljal državno moč, ampak je tudi sam enotno obvladoval lokalno politiko, ekonomijo, kulturo, javno varnost, sodništvo ter druga administrativna dela. Z navadnimi ljudmi je ta uradnik ravnal kot starši z otroki v tradicionalni Kitajski; ne samo, da jih je priganjal k marljivosti in poslušnosti, ampak je hotel nadzorovati tudi situacijo v vsaki družini. Kdo ni ubogal starejših, kdo ni spoštoval sosedov, kdo se je s kom pretepal, kdo s kom kregal, o vseh teh napakah je sodil uradnik sam. Njegovi ukrepi proti tistim, ki so naredili napako ali storili zločin, so bili podobni metodam tradicionalnega očeta in matere: najpogosteje so takega človeka pritiskali ob tla in ga topli po zadnjici. Do tistih dobrih ljudi, ki so spoštovali zakone, so se prav tako vedli kot starši do otrok; osebno so jim napisali karton, v katerem so izrazili pohvalo in zaupanje. Ta karton so potem obesili na vhodna vrata, da so ga sosede lahko zavistno ogledovali.

V 20. stoletju je bil tradicionalni agrarni vladarski sistem premagan, toda fenomen “starševskega uradnika” ni izginil, saj je bila to tradicija, ki je v zavesti kitajskega ljudstva že predolgo obstajala. Leta 1949, ko je Kitajska vstopila v začetno obdobje vzpostavitve socializma, je zaradi splošne nizke izobraženosti ljudstva Partija uspela že takoj na začetku v zavesti ljudi ustvariti visok ugled in avtoriteto. S tem, ko so uničili temelje starega političnega sistema in si sposodili tradicionalno zavest starševskega odnosa med množicami in uradnikom, je Komunistična partija Kitajske zavestno prevzela poslanstvo “očeta in matere ljudstva”. Komunistična partija Kitajske je z osvoboditvijo ljudi, ki so tako dolgo trpeli pod vladavino Guomindanga, postala junak nove Kitajske. Ljudje so skoncitrirali svoje občudovanje na Mao Zedonga kot vrhovnega voditelja partije in ga brezmejno oboževali, saj je stara in globoko ukoreninjena tradicija zahtevala, da je najvišja oblast utelešena v eni osebi. To tradicijo in manifestacijo osebnega kulta je bilo težavno izkoreniniti tako iz ljudstva kakor iz partije.

2. Mao sam je v določenem obdobju podpiral kult osebnosti.

Kult osebnosti se ni nikoli pojavil, če ga ni sprejela tudi oboževana oseba. Leta 1970 je Mao v intervjuju z Edgarjem Snowom dejal, da je malo kulta osebnosti vsekakor potrebno.¹ To nakazuje, da je Mao ne samo odobral kult osebnosti, ampak ga je uporabil tudi kot sredstvo za razreševanje nasprotij in razvijanje boja, kar se še bolj jasno izraža v Maovem govoru o dveh kultih osebnosti leta 1958 na kongresu v Chengduju. Tam je dejal, da je treba zdrav kult osebnosti (tj. oboževanje mož, kot so Marx, Engels, Lenin in Stalin) nujno in vedno oboževati, saj oni držijo resnico v svojih rokah, po drugi strani pa se je treba paziti lažnega kulta osebnosti, ki je neanalizirana in slepa ubogljivost (glej Wilson, 2001: 366). Ta opazka je pripomogla k razvoju kulta osebnosti, ki se je postopoma razvil v Komunistični partiji Kitajske. Dejstvo je, da se je Mao sam zatekel k osebnemu kultu, da bi si pridobil privrženca, ko je pripravljaval kulturno revolucijo, in potem še leta 1967, ko je hotel zaustaviti njen "skrajno levi" razvoj. Bil pa je tudi prvi, ki je temu kultu napravil konec leta 1970 (Han, 1979b: 243). Takrat se je začel norčevati iz tistih, ki so nosili medalje z njegovo podobo, za katere se je porabilo ogromne količine kovine, zato je večkrat hudomušno dejal "Vrnite mi moja letala!" (ibid., str. 197).

3. Nekaj ambicioznih ljudi, ki so se gnali za lastnim uspehom.

Eden takih je bil Lin Biao, ki si je s podpiranjem kulta Maa prizadeval pridobiti moč. Aprila ali maja 1967 je organiziral tako imenovano "šestnajstomajsko" skupino ali skupino "5-1-6",² ki je po božje častila predsednika in njegovo misel. To je bila napol tajna organizacija z gesli in posebnimi sprejemnimi obredi. Spremenila se je v Lin Biaoovo orodje za netenje nereda, čeprav tega do leta 1971 nihče ni vedel. Čeprav je bilo število njenih članov sorazmerno majhno, je s svojim divjaštvom strahovala mnogo ljudi (glej Han, 1979b: 151). Oznanjala je pravo oboževalno čaščenje Maa, Maov kult; nastopila je proti vsakomur, ki se ni ravnal po tem. Ta kult se je sprevrgel v pravo versko zaverovanost. "Zvestoba predsedniku Mao" je bila preizkusni kamen za vse člane te skupine. Lin Biao je dejal, da "ni pomembno, kaj kdo dela, glavno je, da ima pravo usmeritev"; to je bilo za vse člane skupine "5-1-6" dovolj, da so počenjali, kar so hoteli. Ljudje so se morali povsod klanjati Maovi podobi (ibid., str. 152). Lin Biao je trdil, da je Maova misel vesoljna resnica in zmerom veljavna vodilna linija, po kateri se morajo ravnati vse njihove akcije. Neprestano je poudarjal, da sta bila "genija 19. stoletja Marx in Engles, genija

¹ Guanyu geren chongbai de lishi fansi, <http://www.clibrary.com>, 13. 12. 2003.

² Ime je dobila po Maovem "šestnajstomajskem" dokumentu iz leta 1966, v katerem je pozval aktiviste, naj "bombardirajo glavne stane".

20. stoletja pa tovariša Lenin in Mao Zedong” ter da je “en stavek predsednika Maa vreden deset tisoč stavkov vseh drugih” (glej Wang, 2002: 433).

4. Kult voditelja in njegova karizmatična oblast sta ponavadi odgovora na *krajše* ali *daljša obdobja krize v družbi*, razkroju starega režima, lahko tudi osvobodilne ali imperialistične vojne (Velikonja, 1996b: 813). Že v začetku 19. stoletja so se začeli kazati znaki zatona zadnje od kitajskih dinastij. Zaradi luksuznega in razkošnega življenja, kateremu so se predajali vladarji, pa tudi zaradi prevelikih stroškov javne uprave in vojaških izdatkov je nacionalni proračun kmalu postal neuravnotežen. Z vdorom zahodnih sil se je situacija še poslabšala. Sledilo je obdobje kolonializma z dvema opijskima vojnama, kitajsko-japonska vojna, kmečka gibanja, revolucija 1911 in državljanska vojna, tako da je Ljudska republika Kitajska ugledala luč sveta šele leta 1949, ko je Mao Zedongu uspelo dokončno poraziti Guomindang in je v očeh kitajskega ljudstva postal resnični osvoboditelj.

5. Julia Ching v svoji študiji poudarja, da “je *ideja človeka in božanstva, ki sta povezana, osrednja v kitajski miselnosti*”.³ Vladar je bil posrednik med ljudmi in nebom, zato je bil po mnenju ljudi “nebeški sin”, ki je dobil nebeški mandat. Cesarjeva moč in avtoriteta – zakonodajna, izvršna in sodna – sta imeli tako božanski izvor; bili sta vsaj v teoriji vrhovni in absolutni, čeprav sta bili v praksi precej okrnjeni (Francis, 1981: 10). Ta naravna pravica vladarja do najvišje oblasti je bila namreč odvisna od dejanskih rezultatov njegovega posredništva med zemljo in nebom. Kadar so se pojavile naravne nesreče in ko poljedelstvo ni bilo donosno, je to pomenilo, da vladar svoje naloge ni uspešno opravljal, zato je bila njegova odstavitev zakonita.

6. Eden bistvenih dejavnikov razvoja kulta osebnosti je tudi *učinkovit in razvejen propagandni aparat*. Razvoj komunikacijskih tehnik in praks (radia, televizije, različnih tiskarskih tehnik itn.) je v zadnjih desetletjih omogočil učinkovito politično propagando in/ali marketing, ki sta nujna pogoja za oblikovanje sodobnega kulta osebnosti (Velikonja, 1996b: 813). Na Kitajskem so se predvsem med kulturno revolucijo močno oprli na propagando, da bi čim bolj uspešno indoktrinirali kitajsko ljudstvo.

7. Roskin omenja še eno značilnost kitajskega političnega sistema, ki vpliva na to, da sistem postane bolj odvisen od osebnosti kot pa od samih institucij. Pravi, da je že v stari Kitajski človekova *starost, torej izkušnost*, izražala posebne kvalitete modrosti in vodenja. Ravno tako se to dogaja v Ljudski republiki Kitajski danes. Mao je umrl star 82 let, Zhou 78 let, oba v pisarni. Ko se je Deng vrnil na oblast, je bil star 73 let in ko je bil star 90 let, je bil, čeprav že šibak in gluh, še vedno politično aktiven (glej Roskin, 1995: 356).

³ Mysticism and kingship in China
<http://semcoop.com/categories/religion/article.asp?review=relching.txt>, 15. 9. 2002

EVOLUCIJA KULTA MAO ZEDONGA

Zaradi notranje krize, ki jo je povzročilo naraščanje prebivalstva, pokvarjenost uradništva, vedno višji davki, naravne nesreče in razkošno življenje vladarjev, in zaradi zunanjega poseganja tujih sil je zadnja od kitajskih dinastij začela počasi propadati že v začetku 19. stoletja. Ker je vlada dinastije Qing nadaljevala z zaprto politiko za gospodarske in kulturne stike z drugimi državami, je Kitajska začela močno zaostajati za bolj razvitim Zahodom. Tako je postala tudi bolj ranljiva za tujo agresijo in v zadnjih desetletjih 19. stoletja postala žrtev vedno večjih teženj Velike Britanije, Francije, Japonske, Nemčije in drugih imperialističnih sil, da bi jo razkosali. Ker je bila vlada dinastije Qing takrat že močno oslABLJENA, je bila Kitajska prisiljena z zahodnimi silami podpisati vrsto nepravičnih pogodb. Med leti 1905 in 1911 so se odvijali naporu raznih revolucionarnih združenj, da bi dokončno porazili reakcionarno vlado dinastije Qing in leta 1911 jim je to končno uspelo. Ustanovljena je bila Republika Kitajska, toda kitajsko ljudstvo se je moralo v naslednjih nekaj desetletjih še naprej boriti za združeno, neodvisno in močno državo. Najprej so trpeli pod trdo vlado vojaških mogotcev⁴ (1916–1928), sledila je državljanska vojna (1927–1937), kitajsko-japonska vojna (1937–1945) in nazadnje še dokončni obračun komunistov s Guomindangom (1946–1949).

Rojstvo kulta 1935–1947

Majavo zaveznitvo Kitajske komunistične partije z Nacionalistično stranko, ki jo je vodil Jiang Jieshi⁵, se je končalo leta 1927 z množičnim pokolom komunistov. Tisti, ki so uspeli pobegniti, so se zatekli v Jinggangshan, gorsko področje med Hunanom in Jiangxijem. Odročnost te province je bila v tridesetih letih tako velika, da vlada nad tem območjem praktično ni imela nadzora. Tu je cvetela nepismenost, bolezn, revščina in neinformiranost. In prav tu je Mao Zedong ustanovil novo sovjetsko komunistično zono.⁶ Od leta 1928 dalje je rdeča vojska razširila svojo zemljiško revolucijo še na nekaj preostalih okrožij. Postopno ustanavljanje sovjetskih območij je opazil tudi Jiang Jieshi. Da bi zagrozil Rdeči vojski, je med leti 1930 in 1935 izvedel vrsto akcij za njeno uničenje. Prve štiri kampanje niso uspele, zato je Jiang mobiliziral 900.000 vo-

⁴ Provincijski diktatorji, ki so po izbruhu uporov sedmih južnih provinc leta 1913 prevzeli nadzor nad tem delom Kitajske. Imeli so osebno vojsko, vsiljevali so vojaško vladanje na svojih ozemljih in branili svoje interese s silo. Ker so jih zanimale le lastne koristi, so se stalno bojevali med seboj. Takšna država kaosa in nestabilnosti je po eni strani služila kot odprto povabilo zahodnim silam, da nadaljujejo s poseganjem v njihovo državo, po drugi strani pa je prinesla grozno trpljenje kitajskemu ljudstvu, predvsem revnim kmetom (Francis, 1981: 16).

⁵ Pri nas bolj poznan kot Čankajšek.

⁶ History of the Long March

<http://www.paulnoll.com/China/Long-March/Long-March-history.html>, 10. 6. 2003

jakov za peto kampanjo. Izvedel je velik napad na komuniste, ki so bili stacionirani v provincah Jiangxi in Fujian. Guomindangu je svetoval nemški general Hans von Seeckt. Ta je hotel vojno izčrpavanja, toda z minimalnim stikom s komunisti, saj se ni hotel z njimi bojevati, pač pa jih izstradati. V enem letu so komunisti izgubili polovico svojega ozemlja in 60.000 vojakov. Takrat so se Mao in njegovi sodelavci odločili, da zapustijo sovjetsko območje v Jiangxiju in Hunanu ter se odpravijo na severozahod Kitajske na tako imenovani Dolgi pohod. Rdeča vojska je začela Dolgi pohod dobro oborožena, vendar pa so bili nasprotniki s 300.000 do 400.000 vojaki vseeno močnejši. Prva napaka se je zaradi slabe strategije zgodila v bitki pri Xiangju. Rdeča vojska je zgubila več kot polovico svojih mož, in sicer zato, ker je pod vodstvom ruskega agenta Otta Brauna napredovala v ravni liniji, tako da je lahko Guomindang v vsakem trenutku točno predvidel njene premike. Po bitki so Braunu sodili zaradi napak, ki jih je storil in januarja leta 1935 je bil nadzor nad Rdečo vojsko spet podeljen Mao Zedongu. Ta je izdelal novo taktiko. Hotel je, da se Rdeča vojska premika v popolnoma nepredvidljivi smeri, istočasno pa je vojsko razdelil na manjše enote. Teoretično so bili tako bolj odprti za napad, v praksi pa jih je bilo veliko težje najti. Po enem letu trdih bojev so se končno prebili v provinco Shaanxi, kjer so ustvarili novo osvobojeno ozemlje z bazo v mestu Yanan, se združili s tamkajšnjimi enotami komunistov in oblikovali vojsko 80.000 vojakov, kar je bila še vedno mogočna bojna sila proti Guomindangu.⁷ V tistem času se je okoli Mao Zedonga že pojavilo fanatično oboževanje, ki je močno spremenilo njegovo vsakdanje življenje, najbolj pa je spremenilo njega samega. Pojavljati so se začeli Maovi portreti, na javnih mestih so bili razobešeni spodbudni slogani v njegovi kaligrafiji. Začeli so ga povezovati z dvema posebnima izrazoma: "genij", s katerim je Mao Zedonga leta 1938 označil Lin Biao, in "naš osvoboditelj", ki ga pripisujejo Xiao Sanu (Terrill, 2002: 194).

Na Kitajskem je imelo v času, ko sta se Kitajska komunistična partija in Guomindang stalno bojevala, povzdigovanje Maove osebnosti poseben pomen. Ko se je združena fronta s Guomindangom v celoti zlomila, so komunisti potrebovali narodnega voditelja, ki bi ga lahko postavili v javnost in ki bi bil enakovreden nasprotnik v tekmi z Jiang Jieshimem (Wilson, 2001: 232). Ker je Yanan majhno mesto, je Maova drža in usmeritev postala splošno znana. Mao so vsi poznali, vaščani so ga pogosto srečevali, ko je hodil po prašni cesti. V teh okoliščinah se kult osebnosti ni mogel popolnoma razviti, zato Mao ni mogel preseči statusa navadnega smrtnika. V yananskem obdobju je Maova avtoriteta resda izhajala iz njegovega položaja, toda še vedno je bil oseba, s katero so

⁷ Chinese history

http://www.historylearningsite.co.uk/long_march_1934_to_1935.html, 10. 6. 2003

ljudje lahko prišli v stik (glej Terrill, 2002: 194). Od leta 1937, ko je Maova misel dosegla svojo polno zrelost, je bil v ideološkem pogledu avtoriteta, imel je tudi nekaj oblasti. Vendar pa so njegovo mišljenje začeli navajati kot nekaj pomembnega šele leta 1943, poveljali pa so ga na 7. kongresu aprila 1945. To so imeli za del "kulta osebnosti", ki se je začel že med akcijo za popravke. Mao Zedong je brez dvoma užival veliko in pristno priljubljenost med ljudstvom, med vojaki in kmečkimi delavci; ti so iskreno pritrjevali njegovim navodilom, ker so povsem ustrezala njihovim potrebam (Han, 1973: 498). Ko so bila izdana Maova Izbrana dela, so Maovo misel začeli opisovati kot "dragoceno idejno bogastvo" in "nepresahljivo zakladnico teorije" (Wilson, 2001: 300). Mao se je osebno poveličevanje verjetno zdelo potrebno, da bi tako še bolj napredovala zmagovita politična usmeritev. Toda kult osebnosti je imel le za slab fevdalni ostanek, ki bi zmanjšal njegovo pravo podobo in njegov prispevek k revoluciji. Zato si je Mao takrat močno prizadeval, da bi ga izločil: pomembne so bile samo ideje, Maov nauk, ne pa njegova oseba. Vendar pa se je kult osebnosti kljub temu naprej razvijal kot posledica politične mobilizacije kmetov, ki so bili pripravljene sprejeti in slediti edino personalizirani politični avtoriteti.

Po tem, ko je Japonska leta 1931 okupirala Mandžurijo, je bilo leta 1937 med kitajskimi komunisti in nacionalisti končno vzpostavljeno protijaponsko zavezništvo, po japonskem zlomu avgusta 1945 pa je Jiang Jieshi začel novo kontrarevolucijo. To je bil spopad milijonskih vojska, kjer je Jiang imel številčno in materialno premoč, ne pa tudi moralne in skušenjske premoči (Vranicki, 1983: 21). Maova vojska, čeprav slabo oborožena in neštevilna, je imela visoko moralo in je bila dobro organizirana. Leta 1948 in 1949 so se odvijale tri velike bitke, po katerih je bil Guomindang dokončno poražen in stotisoči njegovih vojakov so se pridružili komunistom. Sredi 1949 je bila državljanska vojna končana, kontrarevolucija je bila premagana. Komunisti so dobili "nebeški mandat". V Pekingu je Mao Zedong 1. oktobra 1949 stopil nad Tiananmen in oznanil, da se je kitajsko ljudstvo postavilo zase ter razglasil ustanovitev Ljudske republike Kitajske.

Od zavračanja do podpiranja kulta osebnosti 1949-1956

Ljudska republika Kitajska je svoje dni začela kot bankrotiran narod, kot agrarna dežela z ekonomsko in tehnično zaostalimi kmeti, ki jih je prizadelo stoletno fevdalno nasilje.

Njena ekonomija je bila kaotična in inflacija je bila neobvladljiva. Kmalu po razglasitvi republike se je Mao odpravil v Moskvo, da bi zaprosil za finančno pomoč, ki so jo krvavo potrebovali za obnovo porušene države. Po dveh mesecih napornih pogajanj – kar je bilo mnogo dlje, kot je pričakoval –

je Mao uspel dobiti omejeno ekonomsko pomoč. S to pomočjo je Kitajska začela graditi "socializem" po sovjetskem vzoru, vključno s centraliziranim planiranjem gospodarstva s poudarkom na težki industriji (Francis, 1981: 24). Do leta 1953 so na Kitajskem uspeli zaustaviti inflacijo, industrijska proizvodnja se je vrnila na raven predvojnega obdobja, zemljo pa so odvzeli veleposestnikom in jo razdelili kmetom.

Na samem začetku je Komunistična partija Kitajske odločno zavračala vsakršno oboževanje posameznika. Leta 1949, na zasedanju 2. seje 7. partijskega kongresa, je Centralni komite na osnovi Maovega predloga sprejel odločitev o nasprotovanju preveč izstopajoči osebnosti in prepovedal praznovanje rojstnih dni partijskih voditeljev ter poimenovanje krajev, ulic in podjetij po voditeljih, prav tako so prepovedali tudi petje hvalnic.⁸ Nasprotovanje kultu osebnosti se je še bolj okrepilo februarja 1956, ko je Hruščov na 20. partijskem kongresu v Sovjetski zvezi obsodil Stalinov kult in je nato "nasprotovanje Stalinu" prišlo v modo tudi na Kitajskem. Mao je v zvezi s tem izrazil veselje zaradi odprave omejitev, slepega verovanja in pritiska ter osvoboditve mišljenja, hkrati pa tudi zakrbljenost zaradi popolnega zanikanja stalinizma (glej Wilson, 2000: 329). Septembra leta 1956 je Deng Xiaoping na 8. partijskem kongresu izdelal "Poročilo o popravkih partijskega statuta", ki v posebnem delu govori o "funkciji voditelja v partiji" in izpostavlja, da je "pomemben prispevek 20. partijskega kongresa Sovjetske zveze v tem, da so vse poučili, da ima lahko oboževanje posameznika katastrofalne posledice".⁹ Zdi se, da je bil na tem kongresu storjen poskus, da bi obsodili "kult osebnosti", kar je bil posreden namig na Maa, vendar pa ta poskus ni uspel, kajti generalni sekretar Deng Xiaoping je poudaril, da se je kitajska partija, ki se je držala "množične linije", izognila padcu v zanke najbolj grobega osebnega kulta; marksizem po njegovem priznava prispevek izrednih posameznikov, toda kult osebnosti, ki je dediščina preteklosti, je vodstvo Kitajske komunistične partije zmerom pobijalo, kakor je bil proti njemu tudi Mao (Han, 1979a: 144). Na tem kongresu je Kitajska komunistična partija zato sprejela nov partijski statut, s katerim se je po sovjetskem zgledu okrepila vloga kolektivnega vodstva, ob tem pa se je okrepil tudi položaj, ki sta ga v političnem vodstvu imela Liu Shaoqi in Deng Xiaoping. Reorganizacija je uvedla štiri podpredsednike Centralnega komiteja, ki so skupaj s predsednikom (Mao Zedong) in generalnim sekretarjem (Deng Xiaoping) tvorili najvišje šestčlansko kolektivno telo: stalni komite politbiroja Centralnega komiteja Kitajske komunistične partije. Mao Zedong ni imel več vodilnih

⁸ Guanyu geren chongbai de lishi fansi, <http://www.clibrary.com>, 13. 12. 2003.

⁹ Guanyu geren chongbai de lishi fansi, <http://www.clibrary.com>, 13. 12. 2003.

položajev v partiji, ker je vodstvo sekretariata Centralnega komiteja prevzel Deng Xiaoping, poleg tega pa je Liu Shaoqi dobil mesto prvega podpredsednika Centralnega komiteja in je lahko opravljal nekatere funkcije namesto predsednika. Na teh položajih sta Liu in Deng začela bolj samozavestno nastopati in se zavzemati za bolj stabilne družbene razmere, pri čemer sta dajala prednost industrijskemu razvoju pred kolektivizacijo v kmetijstvu. Za slednjo in za hitrejšo ustanavljanje ljudskih komun se je zavzemal predvsem Mao in se pri tem opiral predvsem na politično agitacijo in sprožanje masovnih gibanj (Saje, 1999: 54).

Kmalu po 8. partijskem kongresu je v Maovem mišljenju že prišlo do očitne spremembe glede kulta osebnosti, saj so kritike na račun Stalina privedle tako daleč, da se je zbal, da bi nekoč tudi njega partija utegnila tako odkrito kritizirati, kot so takrat kritizirali Stalina. Novembra 1956 je Mao sprejel ruskega ambasadorja na Kitajskem in dejal, da je bila osnovna politika in usmeritev obdobja, ko je bil na oblasti Stalin, pravilna. Kasneje je Mao na srečanjih partije še večkrat uporabil “nasprotovanje Stalinu” kot temo razprave, da je kritiziral določene pojave znotraj partije. Januarja 1957 je na primer na zasedanju provincijskega in mestnega sekretariata partijskega komiteja ter sekretariata partijskega komiteja avtonomnih območij govoril, da je “od 20. partijskega kongresa v Sovjetski zvezi nekaj ljudi, ki so prej zelo aktivno podpirali Stalina, zdaj pa mu tudi zelo aktivno nasprotujejo” in kritiziral, da jim “primanjkuje revolucionarne etike”.¹⁰

Naslednje leto se je začela ena Mao Zedongovih prvih odmevnih kampanj – veliki skok naprej – s katerim je nameraval naenkrat preskočiti desetletja zaostalosti. Ko je Mao leta 1958 prebral prvo poročilo o ljudski komuni¹¹ v provinci Henan, kjer so se komune spontano porajale, je z navdušenjem dejal, da bi jih morali vsi posnemati. Kasneje se je še le zavedal moči lastnih besed, saj je zatem vsa država ponorela in hitela ustanavljati ljudske komune, samo zato, ker so slišali svojega predsednika reči, da so komune dobre (Li, 1996: 325). Ljudje so začeli jesti v kantinah zato, da niso zapravljali časa s kuhanjem in tudi zato, da je država nadzorovala, koliko časa so porabili za kosilo. Izvajale so se nove kmetijske tehnike, vključno s sajenjem semen bolj skupaj in globlje kot

¹⁰ Guanyu geren chongbai de lishi fansi, <http://www.clibrary.com>, 13. 12. 2003.

¹¹ Kmetijske enote velikega obsega, ki so bile oblikovane z združitvijo nekaj zadrug. Komuna je bila temeljna proizvodna enota in je po svoji zasnovi povezovala kmetijstvo in industrijo, trgovino, vzgojo, zdravstvo, vojaške zadeve in kulturo (šole, tehnične zavode, živinozdravniške klinike, bolnišnice), skratka, na svojem področju je vodila vse (Han, 1979a:194). Komuna je seveda imela svoje prednosti: hitro je lahko povečala proizvodnjo, hitreje akumulirala denar z organiziranjem delovne sile, bolje je lahko izrabila svoje potencialne vire in prožneje je lahko mobilizirala delovne moči za uresničitev pomembnih del.

prej in z izrabo zemlje, ki je bila do sedaj neprimerna za kmetijstvo. Nekaj časa navdušenje kitajskega ljudstva ni poznalo meja. Poznane so zgodbe o aktivistih, ki so prihajali na delo ob zori, starejših in bolnih ljudeh, ki so garali na polju 18 ur na dan, da bi izkazali svojo ljubezen do predsednika Maa, in o kmetijski proizvodnji, ki je potrojila žetev prejšnjega leta. Vendar pa te zgodbe niso trajale dolgo. Ker je Mao videl v jeklu osnovni kazalec gospodarskega razvoja, je govoril tudi o potrebi, da Kitajska poveča njegovo proizvodnjo. Kmalu so se na zidovih tovarn začeli pojavljati slogani kot “prehitimo Anglijo v proizvodnji železa v petnajstih letih” (Teufel, 1996: 96), “več, bolje, hitreje, ceneje” (ibid.), “dvajset let v enem dnevu” (Roskin, 1995: 361) in “tisoč let v eni noči” (Terrill, 2002: 317). Vsa država je začela graditi male peči za vlivanje jekla, kar je močno spremenilo podobo podeželja. Talilnice so bile povsod in vsi moški, sposobni za delo, so bili odpoklicani iz kmetijske proizvodnje, da so pomagali v talilnicah. Posledice so bile seveda katastrofalne. Medtem ko se je naglica za proizvodnjo jekla nadaljevala v še bolj blaznem tempu, so bili ljudje prisiljeni, da prispevajo svoje posode in ponve, kljuke, lopate itd. Ker ni bilo dovolj premoga za prižig talilnic, so ogenj hranili z lesenim pohištvom kmetov samih – z njihovimi mizami, stoli in posteljami. Toda vse tisto, kar je prišlo ven iz talilnic, je bilo neuporabno (glej Li, 1996: 283). Kmetijska proizvodnja jeseni leta 1958 je bila sicer največja v kitajski zgodovini, toda ta velik pridelek žita so dosegli na škodo drugih kultur, ker so vsa polja izrabili le za gojitev žitaric (riža, žita, prosa). Tako je do srede decembra že prišlo do resnega pomanjkanja hrane. Velika večina obilne žetve je ležala na poljih, saj je bilo ogromno število za delo sposobnih delavcev premeščenih v talilnice, otroci in ženske pa niso mogli sami opraviti vsega dela na polju. Kmalu je prišlo do lakote in kasneje do stradanja. Toda bolj ko se je gospodarska situacija slabšala, bolj je rasel Maov kult. V začetku leta 1959 je Mao obiskal tovarne, univerze, ljudske komune in šole. Provincijska partija in vojaški voditelji so ga zasuli s hvalami ter s tem navdušeno izkazali svojo zvestobo. Velike, navdušene množice so ga prišle pozdravit z grmečim aplavzom in vzkliki: “Naj živi predsednik Mao!” Predsednik, tako so vsi menili, je prišel, da stvari popravi (ibid., str. 291).

V tem času so se med Mao Zedongom na eni ter Liu Shaoqijem in Deng Xiaopingom na drugi strani že začele javljati bistvene razlike v politični usmeritvi in obravnavanju gospodarskega razvoja. Takrat sta Liu in Deng že nadzorovala večino Centralnega komiteja in dosegla, da je le-ta sprejel dopolnilo k sistemu ljudskih komun, ki je nekoliko oblažilo prvotni koncept, in dalje, da se je Mao Zedong odpovedal položaju predsednika države, ostal pa je predsednik partije. Maovo mesto je prevzel Liu Shaoqi. Deng Xiaoping, ki je ob njem postal osebnost številka dve, je imel funkcijo podpredsednika vlade. Z Liujem sta

vpeljala hierarhično urejen birokratski aparat, omogočila boljše življenjske razmere za strokovnjake, intelektualce in umetnike ter zagovarjala nujnost modernizacij na vseh področjih. Pričetki izvajanja teh programov, ki so poskušali gospodarski razvoj ločiti od vpliva političnih ideologij, so sprva dosegali lepe uspehe. Zato je Liu Shaoqijeva frakcija kmalu pridobila veliko privrženecv tudi znotraj komunistične stranke. Mao Zedongova dejanska oblast pa se je v prvih petih letih šestdesetih let nenehno manjšala. Ustanovitelj Ljudske republike Kitajske se je kmalu znašel v položaju, ko je bila njegova politična moč le še formalna in ko jo je bilo mogoče obdržati samo še z neprestanim poudarjanjem maoističnega kulta osebnosti (Rošker, 1992: 29). Vendar Liu in Deng leta 1959 še nista prišla v odprt spor z Mao Zedongom. Oba sta veljala za zmerna kritika politike velikega skoka. Mao je ob očitnih posledicah svoje zgrešene politike delno priznal napake in sklenil taktično zavezništvo z zmernimi kritiki, da je lahko obračunal z bolj ostro in neposredno nanj naslovljeno kritiko, ki jo je istega leta na gori Lushan izrekel tedanji obrambni minister Peng Dehuai (Saje, 1999: 55). Ta se je julija odpravil na turnejo po Kitajski; zbiral in preučeval je podatke proti velikemu skoku naprej. Pripravljal je gradivo proti Mao, predstavil pa ga je na konferenci na gori Lushan. Mao je takrat priznal svojo odgovornost za podvojitvev nalog v kampanji za pridelovanje jekla in na koncu plenuma so se vsi člani strinjali, da Mao ni bil pooblaščen za sprotno izpolnjevanje navodil, temveč je ta naloga pritikal Liu Shaoqiju, tako da ni bila proti njemu izrečena nobena obtožba. Mao se ni vtikal v načrtovanje, niti ga ni nadziral. Načrtovanje je vodil Liu Shaoqi, vendar Mao ni hotel nikogar obtoževati. Udeleženci konference so morali na tej točki tudi izbrati med Mao Zedongom in Peng Dehuaijem. Ker je imel Mao v partiji velik ugled in najvišjo avtoriteto, je seveda večina ljudi izbrala njega. Tako je konferenca v Lushanu, ki je mobilizirala vso partijo, ohranila in ustanovila absolutno avtoriteto Mao Zedonga.¹² Peng Dehuai je bil razrešen vseh partijskih in državnih funkcij, na njegovo mesto pa je za obrambnega ministra prišel Lin Biao, ki mu je Mao Zedong popolnoma zaupal. Ta je ugotovil, da je smer vetra ugodna in izkoristil svojo moč in vpliv, da je kult osebnosti dvignil na popolnoma absurdno raven.

Višek kulta 1962–1969

V zgodnjih šestdesetih je bil Mao Zedong oslavljen v osrednjem aparatu zaradi polomije velikega skoka. Mao, ki je imel vse zasluge za zmago revolucije, se je počutil odrinjenega, saj so ga postavili na vzvišen oltar, od koder ni imel več stika z dogajanji. Slavili so samo še njegovo ime, v imenu katerega so drugi

¹² Guanyu geren chongbai de lishi fansi, <http://www.clibrary.com>, 13. 12. 2003.

po svoje ukrepali (Saje, 1999: 57). Toda bil je premočna osebnost, da bi se kar tako sprijaznil s temi novimi razmerami. Sčasoma je zgradil nov center oblasti, saj si je pridobil naklonjenost mladih in žensk, s pomočjo katerih je sprožil Gibanje socialistične vzgoje in kasneje še kulturno revolucijo. Tisti, ki so bili leta 1966 stari štirinajst do dvaindvajset let, so postali za Maa toliko bolj navdušeno orodje, ker so bili hkrati doktrinirani fanatiki in veliki razočaranci. Fanatiki zato, ker so bili prva generacija, ki se je v celoti šolala po revoluciji leta 1949 in je bila premlada in preveč mestno vzgojena, da bi kaj vedela o grozotah velikega skoka (Courtois in drugi, 1999: 645).

Do srede leta 1965 je Mao Zedong postopoma, a sistematično pridobival nazaj nadzor nad partijo s pomočjo Lin Biaa, Jiang Qing¹³ in Chen Bodaja.¹⁴ V naslednjih nekaj mesecih so Mao in njegovi pomočniki napadli razne javne figure, vključno z Liu Shaoqijem. Do srede leta 1966 je ta kampanja izbruhnila v tako imenovano kulturno revolucijo. To je bila prva množična akcija, ki je bila uperjena proti samemu aparatu Komunistične partije Kitajske.¹⁵ Ko se je kulturna revolucija razvila, je Mao postal redno prisoten v vsakem domu. Če nisi imel Maovega portreta na vidnem mestu, je to pomenilo očitno nepripravljenost hoditi s tokom revolucije ali pa celo kontrarevolucionarno usmerjenost.¹⁶ Povsod po državi so bili postavljeni njegovi kipi, njegove besede pa so imele magično moč. Dogajanja v kitajskih mestih so postala podobna tistim v cerkvi, Mao Zedong je bil za ljudstvo kot "rdeča" devica Marija (Terrill, 2002: 388). Milijoni ljudi po državi so vsako jutro začeli s priklonom pred Maovo sliko in jo spraševali po navodilih za prihajajoči dan. Dan so končali s ponovnim priklonom pred sliko, kateremu je sledilo poročanje Mau o njihovem dnevu in priznanje njihovih napak. Vsak delovni dan se je začel in končal s skupnimi recitacijami Maovih misli. Misel Predsednika Maa ni bila samo vladajoča državna ideologija, pač pa kolektivna mantra (Li, 1996: 507). Na stotine trgovin je razstavljalo samo še portrete in dela velikega krmarja. Rdeči gardisti so ustavljali mimoidoče in preverjali njihovo zvestobo predsed-

¹³ Maova četrta žena. Sredi tridesetih je bila shanghaijska igralka. Leta 1938 se je poročila z dramatičnim pesnikom Tang Najem. Avgusta 1937 je prišla v Yanan, kjer se je spoznala z Maom in novembra 1938 postala njegova žena. Politbiro Kitajske komunistične partije je menda dovolil to poroko le pod pogojem, da se Jiang ne bo pojavljala v javnosti in da se ne bo vmešavala v politiko. Tega se ni držala, saj je med Kulturno revolucijo prišla na vidno politično mesto. Po Maovi smrti je bila kot vodilni član tolpe štirih aretirana in obsojena na smrt. Obsodbo so ji leta 1983 znižali na doživljenjsko ječo, a je leta 1991 naredila samomor.

¹⁴ Rojen v Huiuanu, Fujian. Na oblast se je vzel leta 1937, ko je v Yananu spoznal Mao Zedonga in postal njegov politični tajnik. Od leta 1958–66 je bil urednik časnika Rdeča zastava, od leta 1966–70 pa član stalnega komiteja politbiroja. Med kulturno revolucijo si je pridobil veliko moči, ki pa jo je 1970 izgubil.

¹⁵ The People's Republic of China: The Cultural Revolution decade 1966–1976 <http://www-chaos.umd.edu/history/prc3.html>, 10. 6. 2003.

¹⁶ The Mao cult <http://www.iisg.nl/~landsberger/cult.html>, 15. 9. 2002.

niku. To so pokazali s tem, da so imeli pri sebi Malo rdečo knjižico in jo znali deklamirati ter s tem, da so nosili Maovo značko.

Bojeviti študentje so ustanavljali skupine Rdeče garde, da so napadale obstoječo hierarhijo, ki je bila v njihovih očeh malomeščanska, preveč zahodno usmerjena in tehnokratska. Pod udarcem njihovih kolon so se znašli tisti profesorji, partijski sekretarji in ministri, ki so se uprli Mao Zedongovi smeri. Na tovornjakih so jih vozili po ulicah, napadali in pljuvali. Na Kitajskem so postavili odločno zahtevo, da morajo biti vsi, ki se upirajo Mao Zedongovem nauku, razkrinkani, kritizirani in odstranjeni s položajev in da je treba tako ravnati ne glede na to, kako slavni so ti ljudje, kako vplivne položaje imajo, kdo jih spodbuja in podpira (Ščekić, 1971: 63–64). Brez konca in kraja so ponavljali poenostavljena gesla “človek ima zmeraj razlog, da se upira” in “vkolikor je revolucionarna, ni nobena akcija zločin”, ki jih je skoval Mao, toda množice so si lastile in vsiljevale drugim pravi kult predsednika in njegovih del. V začetni fazi je bilo to oboževanje spontano in pristno, toda do leta 1969, ko so ljudje v domovih postavljali svetišča z doprskimi kipi in portreti Mao Zedonga, katerega so vsako jutro vprašali za navodila in mu zvečer poročali, je kult postal prisiljen in formalen.¹⁷

Do januarja 1967 je bila vsa država kaotična. Izbruhnili so pretepi in nekateri bojevniki so imeli orožje. Partijske in vladne pisarne so bile paralizirane. V nekaterih mestih se je proizvodnja čisto ustavila. Decembra leta 1967 je Mao poslal Lin Biau in Zhou Enlaiju pismo, v katerem zahteva, da se kult osebnosti umiri. Toda praznovanje Maovega 74. rojstnega dne ob koncu leta se je končalo z otvoritvijo ogromnega kipa Mao Zedonga v Shaoshanu (Wilson, 2000: 464). Čeprav je Mao že januarja 1969 poklical vojsko, da ponovno vzpostavi red, se je revolucija popolnoma končala šele po njegovi smrti. Mao je hotel uporabiti množice za rešitev štirih kriz: vodstvo, kitajsko-sovjetski spor, elitizem in kultivacija socialističnih vrednot. Iz tega vidika je kulturna revolucija dosegla svoje načrtane cilje. Je pa bilo v partiji mnogo ljudi, ki so postavljali Maa više, kakor je želel on sam. Najbolj pretirana hvala in povzdigovanje kulta Maove osebnosti sta prihajala prav od tistih, ki so se v teku naslednjih dvajsetih let drug za drugim razkrinkali za nasprotnike Maove usmeritve. Med njimi je bil tudi Lin Biao, ki ga je Mao sam določil za naslednika. Mao je bil z organiziranjem njegove skupine “5-1-6” zelo nezadovoljen, vendar Lin Biao ni nikoli poimensko napadel. Bilo je dobro znano, da Mao ni maral Linovega hrepenenja po oblasti in je postal močno sumničav do kulta osebnosti, ki ga je

¹⁷ Badges of Chairman Mao Zedong
http://chineseculture.about.com/gi/dynamic/offsite.htm?site=http%3A%2F%2Fwww.cnd.org%2FCR%2Fold%2FForeign_public_opinion%2Fmaobadge%2Findex.html, 10. 11. 2003.

le-ta pospeševal z očitnim navdušenjem (Li, 1996: 534). Mao je vznemirilo tudi sovraštvo, ki ga je Lin Biao pokazal do Liu Shaoqija in Deng Xiaopinga. Tedaj je dejal, da je vse, kar se je zgodilo, tudi njegova krivda; želel je le, da bi bilo po njegovi smrti vse v redu in je zato privolil tudi v “dvojno poveljstvo” in dal Liuju vso oblast (Han, 1979b: 131). Toda Lin Biao in Chen Boda sta bila nepopustljiva in sta zahtevala, da je treba Liu Shaoqija in Deng Xiaopinga izločiti. Potem ko so mladi leta 1967 ob obletnici Maovega lepaka “bombardirajte glavne stane” pričakovali, da jim bodo Liu Shaoqija izročili tistega dne in Mao tega ni storil, je skupina “5-1-6” ugrabila Zhou Enlaija in ga za 48 ur priprla. Poleg tega so zažgali tudi britansko veleposlaništvo. Mao se je takoj lotil čiščenja. Prvega septembra se je sestal plenum centralnega komiteja in skupina “5-1-6” je bila obsojena (ibid., str. 161).

Mao je nazadnje prišel tudi do spoznanja, da ne more več nadalje sodelovati z Liu Shaoqijem, zato se je po njegovi “neiskreni” samokritiki oktobra 1968 v Pekingju sestal razširjeni dvanajsti plenum 8. centralnega komiteja, kjer so Liu Shaoqija označili za “renegata, izdajalca in garjevca” (ibid., str. 173), zato so mu odvzeli vse funkcije v partiji in vladi. Za Maovega naslednika je bil javno imenovan Lin Biao. Istočasno pa je Mao tudi ukazal, da se uvede preiskava o “šestnajstomajski” skupini in o vseh prikritih podpornikih te skupine. Prav na vrhu svojih uspehov je Lin Biao ugotovil, da se kazalec preiskave neusmiljeno obrača proti njemu.

Umiritev kulta 1969–1971

Aktivistična faza kulturne revolucije se je zaključila aprila 1969. Partijski voditelji, ki še niso bili odstavljeni, so se pripravljali na sklic 9. partijskega kongresa. Bili so močno razdeljeni. Glavna načela 8. partijskega kongresa, ki se je zbral septembra 1956, niso bila nikoli uradno preklicana. Ta načela – podpiranje ideje kolektivnega vodstva, obljuba, da Kitajska nikoli ne bo imela kulta osebnosti, umik Maove misli kot vladajoče državne ideologije in kritiziranje Maovega “avanturizma” – so bila že dolgo Maovo prekletstvo, prav tako tudi možje, ki so bili odgovorni za tovrstno propagiranje, predvsem Liu Shaoqi in Deng Xiaoping (Li, 1996: 507). Na 9. kongresu je bil Mao Zedong tako spet potrjen kot vrhovni voditelj, njegova misel pa kot vladajoča državna ideologija. Večina članov Centralnega komiteja, izvoljenih na 8. partijskem kongresu, je bila odstavljena. Glavni poudarek po tem letu je bil na obnovi skozi ponovno izgradnjo partije, ekonomsko stabilizacijo in večjo občutljivostjo za zunanje zadeve. Čeprav je Mao zdaj nastopal bolj kot vrhovni starejši državnik kot pa aktivist v procesu oblikovanja politik, pa se je po koncu kulturne revolucije začel zavedati, da grozi nova nevarnost. Namesto, da bi partija nad-

zorovala puško, je puška nadzorovala partijo. To se je kazalo na dva načina: 1. več kot 40 % stalnih članov Centralnega komiteja 9. partijskega kongresa leta 1969 je imelo vojaški položaj in 2. Lin Biaoova ambicija, da prevzame lastno avtoriteto nad partijo. Z drugimi besedami, vojaška kontrola ni bil Maov osnovni namen, saj je bila vojska poklicana, da vzpostavi red le kot začasno sredstvo (Francis, 1981: 28).

Opozoril je Lin Biao, da Ljudska osvobodilna vojska ne sme zamenjati partije. Boj, ki se ga je lotil Mao, da bi obnovil vodstvo partije in omejil oblast vojske, je bil zelo težaven, kajti v množicah je že nastal občutek, da ima Ljudska osvobodilna vojska vedno prav, hkrati pa je bila vojska priljubljena, ker je obnovila red (Han, 1979b: 194).

Pozimi 1969–1970 je v revolucionarnih komitejih že krožil osnutek nove državne ustave. Mao je začel razmišljati o kolektivnem vodstvu, tako na čelu države kakor v partiji. Čeprav je bil Lin Biao že potrjen za njegovega naslednika, pa je tedaj postalo očitno, da bo to mesto z novo državno ustavo oslABLJENO. Kult Mao Zedonga se je začel umirjati. Po mnenju Maovega osebnega zdravnika je bil torej en vzvod za Maovo odločitev zadušitve lastnega kulta prav Lin Biao. Drug razlog je bila množična proizvodnja značk, ki je imela neugoden vpliv na kitajsko industrijsko proizvodnjo (glej Li, 1996: 517). Meisner pa meni, da je Mao tedaj že pridobil nazaj premoč nad institucijo (partijsko birokracijo), jo domnevno očistil elementov revizionizma in zato je bil čas, da se kult umiri.¹⁸

Avgusta 1970 na 2. plenarni seji 9. centralnega komiteja je bil predložen predelani osnutek ustave. Chen Boda je sprožil nepričakovan napad proti Zhou Enlaiju, ki ga je označil za kontrarevolucionarja, in dokazoval, da sta beseda "genij" in njena uporaba za Mao popolnoma v skladu z marksistično-leninističnim naukom (Han, 1979b: 202). Lin Biao pa se je na seji dotaknil vprašanja državnega poglavarja in dejal, da brez položaja predsednika republike sistem ne bo mogel proizvajati pomembnosti, ki bi jo moral imeti, in ljudje bodo zato zmedeni, saj ne bodo vedeli, kdo ima oblast in kdo ne (glej Terrill, 2002: 409). Mao je na vse pritiske Lin Biao o državnem poglavarju odgovoril s komentarjem, da on ni genij, da je genij precej pameten in ne sloni na eni sami osebi, pač pa se opira na eno stranko in sloni na kolektivni modrosti (glej Wilson, 2000: 474). Mao je tukaj torej jasno ponovil, da ne potrebujejo in tudi nočejo nobenega vodje države. Lin Biao je očital idealizem in upal, da bo le-ta takoj podal samokritiko. Zarotniška skupina se je hitro sesula, podpora je splahnela in predlog resolucije je bil umaknjen. V naslednjih nekaj tednih je potekala

¹⁸ Badges of Chairman Mao Zedong
http://chineseculture.about.com/gi/dynamic/offsite.htm?site=http%3A%2F%2Fwww.cnd.org%2FCR%2Fold%2FForeign_public_opinion%2Fmaobadge%2Findex.html, 10. 11. 2003.

tudi podrobna preiskava o življenju, delovanju in izjavah Chen Bodaja. Vsi, ki so ga podpirali, so ga zapustili. Odtlej Lin Biao v Ljudski osvobodilni vojski ni mogel računati z nikomer več. Že istega leta so bile vsem znane njegove zveze s skupino "5-1-6". Jasno je bilo, da je bil Lin Biao del zarote proti Mau, vsebinska in obsežnost zarote pa ne. Ker se najvišjega položaja ni mogel polastiti zakonito, se je odločil to storiti s silo. Spomladi leta 1971 se je Lin Biao v Suzhou sestal s svojimi privrženci. Prav tam so začeli načrtovati zaroto, katere namen je bil državni udar, morda pa tudi umor Maa. Zarotniki so pripravili svoj manifest, ki so ga poimenovali "načrt 5-7-1".¹⁹ V njem imenujejo Maa "B-52" in pravijo, da je njegov kult osebnosti še vedno globoko zakoreninjen med množicami ter da se pripravlja, "da jih bo požrl". Zato se je treba polastiti tako Maa kot tudi Centralnega komiteja z nasilno in korenito revolucijo (glej Han, 1979b: 205–207). Potem ko je bila leta 1971 njegova zarota za umor Mao Zedonga razkrita, je Lin Biao poskušal zbežati v Sovjetsko zvezo, toda njegovo letalo se je zrušilo nad Mongolijo. Vzrok za nesrečo še danes ni znan.

Po padcu Lin Biao je v kitajskem političnem vodstvu zazijala še večja vrzel, zato so leta 1973 sklicali 10. kongres Kitajske komunistične partije, da bi zapolnili izpraznjene položaje in nekoliko umirili politične razmere. V političnem vrhu sta takrat obstajali dve struji. Eno, ki jo običajno imenujemo radikalna, so ob predsedniku Mao Zedongu predstavljali voditelji kulturne revolucije, ki so zagovarjali nadaljevanje političnih metod iz kulturne revolucije, vendar ne več na škodo proizvodnje, drugo, zmerno strujo pa so tvorili politiki, ki jih je zbral okoli sebe premier Zhou Enlai in so zagovarjali normalno delovanje državnih institucij, hitrejšo gospodarsko rast in popuščanje napetosti v zunanjih odnosih, predvsem do Amerike in zahodnih držav. Kongres je ustvaril neke vrste ravnotežje in kompromis med obema strujama, ki sta bili v novem vodstvu približno enakomerno udeleženi (Saje, 1999: 61–62). Med tistimi, ki so ponovno pridobili politične položaje, je bil najbolj pomemben Deng Xiaoping, ki je skupaj z Zhou Enlajem uporabljal močan vpliv. Ko sta predstavila "štiri modernizacije"²⁰ in pojasnila, da bo za to potrebno spremeniti politiko in se opreti tudi na uvoz tuje tehnologije, so voditelji radikalne struje začutili, da izgubljajo oblast. Mao Zedongu se je zdravje slabšalo in pričakovali so, da bo kmalu umrl. Sami so se zavedali, da lahko živijo samo v njegovi senci, zato so se ustrašili, kaj bo po Maovi smrti. Prav zato so hoteli na hitro obnoviti dovolj pozicij, da bi preživeli prehod v novo obdobje (ibid., str. 64). Strnili so se v ozko kliko, ki je imela precejšen vpliv, saj so imeli pomembno vlogo v

¹⁹ Kitajski izgovor za število "5-7-1" je enak izgovoru besed "oborožena vstaja".

²⁰ To je bila modernizacija štirih sektorjev: kmetijstva, industrije, nacionalne obrambe ter znanosti in tehnologije.

kulturni revoluciji: vsi štirje²¹ so bili člani odbora za izvajanje kulturne revolucije, člani politbiroja in so tako zavzemali najpomembnejša mesta. Organizirali so tisk, da je redno objavljaj članke, ki so napadali Denga in reorganizacijo, ki jo je vodil, ter namigovali, da se Dengovo delo reorganizacije na vseh področjih "spreminja v desni oportunistem" (Wang, 2002: 500). Ti štirje, ki so danes znani kot "tolpa štirih", so kasneje Mao podali izkrivljeno poročilo o situaciji, v katerem so zanikali začetne uspehe v industriji, kmetijstvu, izobraževanju, umetnosti in literaturi, ki jih je prinesla reorganizacija. Postarani Mao je bil v dilemi; po eni strani je podpiral Dengovo delo, po drugi strani pa ni dovolil, da bi le-ta obsodil kulturno revolucijo. Ker je podpiral Dengovo predsedovanje Centralnemu komiteju, je upal, da bo Deng pod sprejetimi premisami kulturne revolucije obnovil enotnost in stabilnost partije in vse države ter da bo izboljšal državno gospodarstvo. Ko pa je Deng upravljal že vsa področja reorganizacije in je na videz že obsodil napačnost teorije kulturne revolucije in vrste drugih politik, Mao tega seveda ni mogel dopustiti. Mao se je odločil, da Dengu predlaga resolucijo, ki bi kulturno revolucijo potrdila kot pozitivno, splošna ocena pa bi bila, da je bila "30 % napaka, 70 % pa dosežek" in tako upal, da se bosta glede tega vprašanja sporazumela. Toda Deng je to resolucijo diplomatsko zavrnil, zato je Mao postal z njim zelo nezadovoljen. Prekinil je Dengovo devetmesečno kontinuirano reorganizacijsko delo, Deng pa je odstopil²² (ibid., str. 499). "Tolpa štirih" je v letih 1975 in 1976 nenehno posegala na vsa področja, še posebej pa se je vtikala v vzgojo, kulturo in tudi v industrijo. Ker so nadzorovali vse množične medije, so lahko slepili vse, da uživajo najširšo podporo ljudstva. Obtoževali, sramotili in napadali so vse starejše voditelje, kar je povzročalo zmedo in razdore. Kakor vedno v napetih okoliščinah, je Mao tudi tokrat storil nekaj nepričakovanega: za vršilca dolžnosti prvega ministra je imenoval dotedanjega podpredsednika vlade Hua Guofenga, ki je dal oktobra 1976 tolpo četverice aretirati.

Leto 1976 je bilo leto smrti treh najpomembnejših osebnosti Kitajske komunistične partije: Zhou Enlai je umrl januarja, Zhu De julija in Mao Zedong septembra. Ti dogodki so prispevali k popularni misli, da je bil vladajoči partiji odvzet "nebeški mandat", saj so bili vsi trije del tiste generacije, ki je izvedla kitajsko revolucijo, jo pripeljala do zmage in začela graditi novo Kitajsko. Mao je nasledstvo zaupal Hua Guofengu, ki ni pripadal niti reformistom niti trdi liniji. Mao Zedongovega pogreba 18. septembra 1976 na Trgu

²¹ Wang Hongwen, Yao Wenyuan, Jiang Qing in Zhang Chunqiao.

²² Kljub temu je obdržal članstvo v Partiji in njegovi drzni uspehi, ki so se pokazali med reorganizacijo, ter globoko zaupanje vsega kitajskega ljudstva je odločilo, da se je po padcu "tolpe štirih" še enkrat vrnil med množice.

nebeškega miru v Pekingu se je udeležilo več kot milijon ljudi. Po pogrebni ceremoniji so se vsi prisotni trikrat priklonili Maovi podobi nad Tiananmenom, nato je petsto članski orkester zaigral "Vzhod je rdeč" in ljudje so se razkropili. Maova doba se je končala.

Ponovno rojstvo kulta 1989–1995

Po Maovi smrti so novi voditelji Kitajske z Deng Xiaopingom na čelu spoznali hudo neravnovesje med težko industrijo, ki je v preteklosti uživala vladno pomoč, in drugimi še zelo zaostalimi proizvodnimi dejavnostmi, zato so ubrali novo gospodarsko in politično smer, ki se je nagibala k previdni liberalizaciji. Kljub mnogim uspehom štirih modernizacij pa je bilo v kitajskem gospodarstvu še vedno nekaj velikih problemov, predvsem skrb zbujujoča rast inflacije, ki se je gibala okoli 20 do 30 odstotkov letno, in kronično pomanjkanje delovnih mest zaradi mehanizacije. Ko so Dengove gospodarske reforme tako povzročile kaos, neenakost in korupcijo, se je na Kitajskem ponovno pojavil Maov kult, saj so začeli ljudje dobo Mao Zedonga označevati kot obdobje minimalne korupcije in kot čas, ko so vrednote in morala še nekaj veljali. Največji izraz nostalgije po "zlatih časih" pa je bilo zaznati po Tiananmenskem incidentu,²³ ko so študentje zahtevali demokracijo, partija pa je upor krvavo zadušila. Kitajsko so preplavili izdelki, povezani z Maom, od njegovih slik, kipcev, posnetkov njegovih govorov do majic, obeskov za ključe, skodelic in vžigalnikov z njegovo podobo, ki je bila sprejeta kot simbol ekonomske stabilnosti, egalitarizma in nacionalnega ponosa. Najbolj udarni simboli tega drugega Maovega kulta so bili amuleti in talismani v taksijih (glej sliko 1). Nekateri vozniki so trdili, da jim je zaščita Maove svetinjice omogočila, da so nepoškodovani odkorakali s kraja nesreče. V Shanghaiju je bila prodaja ur z Maovo podobo, prevlečenih z zlatom in okrašenih z diamanti, tako ogromna, da so distributerji morali omejiti prodajo na 400 ur na dan. To je posebej zanimivo, saj je bila cena take ure med

²³ Po smrti Hu Yaobanga, aprila 1989, se je 150.000 študentov in drugih aktivistov zbralo na trgu Nebeškega miru in zahtevalo demokracijo. Demonstracije so se nadaljevale cel mesec, tako da se je na koncu na trgu zbralo skoraj milijon ljudi. Študentje so v svojih govorih zahtevali svobodo tiska ter konec korupcije in nepotizma. Ker Kitajska komunistična partija protesta vse do junija še vedno ni mogla pomiriti, so se odločili uporabiti silo in 4. junija je vojska napadla. Tanki so povozili vse, kar jim je stalo na poti, vojaki pa so streljali na protestnike. Žrtev naj bi bilo nekaj tisoč, vendar natančno število še danes ni znano.

1000 in 1500 ameriškimi dolarji, kar je znašalo približno trideset plač povprečnega državnega uslužbenca.²⁴ Maovi oboževalci so menili, da se je zavzemal za enakost in pravičnost, medtem ko naj bi bilo tedanje vodstvo pohlepno, pokvarjeno in zaničevalno do nižjih razredov. Tega “drugega Maovega kulta”, “maove mrzlice”²⁵ ali “Maomanije”²⁶ torej ni sponzorirala država, ampak je bilo splošno gibanje, ki je nastajalo od spodaj.

Julija 1999 je bila objavljena internetna stran za glasovanje o velikih možeh dvajsetega stoletja, volilci pa so lahko izbirali med vsemi kitajskimi predsedniki ter raznimi drugimi zvenečimi imeni. Na vrh liste petdesetih velikanov, ki so bili izbrani zaradi svojega velikega vpliva na zgodovino, so se uvrstili dr. Sun Yatsen, Mao Zedong in Deng Xiaoping.²⁷ Vendar kljub visokemu mestu, ki ga je zasedel Deng na tem seznamu, se je v nasprotju z letom 1976, ko je več kot milijon Pekinžanov jokalo na Tiananmenu in se poslavljal od Mao Zedonga, ob njegovem pogrebu tam zbralo samo nekaj mimoidočih s fotografskimi aparati. O njegovi smrti niso govorili niti v mestnih avtobusih, ki so najpogosteje najboljši vir velikih dnevnih novic. “Tega ne moremo več primerjati z občutki ob smrti Mao Zedonga in premiera Zhou Enlaia. Na Denga pravzaprav nikoli nismo bili navezani”, je dejala neka Kitajka srednjih let.²⁸ Kitajci se še vedno vsako leto spominjajo Maove obletnice rojstva in smrti. Njegov 110. rojstni dan so lansko leto proslavljali kar cel teden. Praznovanje se je začelo z dokumentarnimi filmi, sledili so seminarji in razstave, na njegov rojstni dan, 26. decembra, pa so v Veliki palači narodov prepevali vsi najbolj znani glasbeniki.²⁹

Še danes je Mao v vseh starinarnicah. Redke izvode rdečih knjižic z njegovimi citati, priponk z njegovim portretom in revolucionarnih pesmaric, posvečenih velikemu voditelju, prodajajo po zelo visokih cenah. Kljub vsemu temu pa se maomanija ne more primerjati z norostjo kulturne revolucije, ko so milijoni Kitajcev nosili Maove značke in so bili prisiljeni citirati Maove izjave. Maova mrzlica se je res pojavila kot nostalgija za petdesetimi leti, ko je bila korupcija zanemarljiva in so komunistični kadri resnično služili ljudem, a se je razvila v preračunljiv komercializem, saj so trgovci ugotovili, da se Maov kič dobro prodaja.

²⁴ Mao Mania alive and well
http://www.tibet.ca/wtnarchive/1993/12/24_5.html, 10. 11. 2003.

²⁵ The Mao cult
<http://www.iisg.nl/~landsberger/cult.html>, 15. 9. 2002.

²⁶ Mao Mania alive and well
http://www.tibet.ca/wtnarchive/1993/12/24_5.html, 10. 11. 2003.

²⁷ People daily, 26. 06. 2000, Chen, Sha: Great thinkers known to human history.

²⁸ Delo, 21. 2. 1997, Baković, Zorana: Za Dengom ni jokal nihče.

²⁹ Delo, 22. 12. 2003, Baković, Zorana: Rojstni dan velikega sina.

PROPAGIRANJE KULTA MAO ZEDONGA

Med kulturno revolucijo je Mao pravilno ocenil, da je najboljši način, da poskrbi za usmeritev Rdeče garde in da sam postane imun na njihove napade na partijske uradnike ta, da vzgoji kult osebnosti. Pri tem se je oprl na moč propagande. Zgodovina Rdeče knjižice predstavlja najboljši način za analizo kitajske propagande med kulturno revolucijo in za to, da vidimo, kako je kitajska vlada uspela učinkovito indoktrinirati kitajsko ljudstvo z mislijo Mao Zedonga. Njena zgodovina je tesno povezana z vzponom na oblast njenega odkritelja, Lin Biao. Ta je aprila 1964 spodbudil vojaški tisk, da je izdal izbor citatov Mao Zedonga v Mali rdeči knjižici. Pred tem so vojake spodbujali, da so brali Izbrana dela Mao Zedonga, toda ta zbirka knjig je postala tako obsežna, da večina vojakov, ki so prihajali iz kmečkih družin, ni razumela zapletenih člankov. Rdeča knjižica je bila nasprotno temu kratka z lahko berljivimi citati. Od leta 1964 so jo torej prebirali vsi kitajski vojaki, januarja 1967 pa je Lin Biao poskrbel, da je knjižica postala dostopna tudi javnosti. Od takrat naprej je Rdečo knjižico nosil v žepu skoraj vsak Kitajec. Kitajske množice je oskrbela z osnovnim, čeprav nejasnim uvodom v maoistično misel, prav tako pa jih je povežala z njihovim voditeljem. Služila je torej kot neke vrste "samopomoč".³⁰ Omo-gočila je, da je povprečni državljani, ki ni nikoli v svojem življenju srečal predsednika, imel pri sebi del njega in njegovih besed.

Drugo sredstvo za propagiranje kulta je bila politična komunikacija v obliki ideografov in sloganov. Že pred kulturno revolucijo so gesla opevala Mao Zedonga: "Tovariš Mao Zedong je najmogočnejši marksist-leninist te dobe!", "Pod vodstvom Kitajske komunistične partije in Predsednika Mao bomo zgradili Kitajsko v močno in uspešno industrializirano socialistično državo!"³¹ in podobno. Med kulturno revolucijo, ko je kult osebnosti dosegel višek, pa so slogani pospeševali mit o Maovi absolutni moči, napadali tradicionalne kitajske vrednote in prakse, kazali na visoke partijske uradnike in dehumanizirali celo skupino ljudi, ki so bili označeni za razredne sovražnike. Slogani v časniku Rdeča zastava so odkrito razglašali Maovo vsemogočnost in vsevednost: "Sij Mao Zedongove misli osvetljuje pot velike proletarske kulturne revolucije",³² "Visoko dvignimo zastavo Mao Zedongove misli" (Terrill, 2002: 528) itd. Slogani so bili kratki, ritmični in čustveno nabiti. Jezikovne značilnosti s

³⁰ Idolizing Mao

<http://www.anu.edu.au/culture/activities/sixpack/webcase/red1a.htm>, 10. 11. 2003.

³¹ The Mao cult

<http://www.iisg.nl/~landsberger/cult.html>, 15. 9. 2002.

³² The Mao cult

<http://www.iisg.nl/~landsberger/cult.html>, 15. 9. 2002.

³³ Music of China

http://www.wikipedia.org/wiki/Music_of_China, 10. 11. 2003.

Slika 2: "Sledeč revolucionarni liniji predsednika Maa v literaturi in umetnosti zmagostavno napredujemo!" Vir: <http://www.iisg.nl/~landsberger/cult2.htm>, 3. 2. 2004

superlativi, primerami in točno določenim številom besed, ki so bile ponavadi uporabljene v sloganu, so pripomogle k temu, da so si jih ljudje lažje zapomnili in peli (Xing, 1999: 504).

K izgradnji Maove božanske podobe je prispevala tudi umetnost, ki jo je morala voditi misel Mao Zedonga, njena vsebina je morala biti vojaška in morala je odsevati resnično življenje. Za vse *propagandne posterje* je bila značilna rdeča barva, ki je simbolizirala vse revolucionarno, vse dobro in moralno. Velikonja pravi, da oficialna umetnost voditelje postavlja med ljudi, tako da so "izolirani, a pristopni; nedotakljivi, a predani ljudstvu; prvi, a med enakimi" (1996a: 44). In res, smehljajoča podoba Maa zasenči vse, plava nad množicami, ki v rokah nosijo rdeče zastave in rdečo knjižico. Mao je moral biti vedno naslikan rdeče, svetlo in blesteče, v mnogih primerih pa je bila Maova glava obdana tudi s svetniškim sijem, ki je izžareval božansko svetlobo in razsvetljeval obraze ljudi v njegovi bližini (glej sliko 2).

Ker je v kitajski zgodovini *glasba* vedno igrala pomembno vlogo, je v tridesetih letih, ko je Kitajska komunistična partija poskušala pridobiti privrženec, postala tudi uporabno orodje za osvojitve src množic. Po Yananskem forumu o literaturi in umetnosti leta 1942 se je na območjih, ki so jih nadzorovali komunisti, začela obsežna kampanja za predelavo ljudskih pesmi v revolucionarne. Njen namen je bil izobraziti večinoma nepismeno kmečko populacijo o partijskih ciljih.³³ Veliko pesmi je poveljevalo Mao Zedonga, kot da bi bil bog. Ena izmed najbolj znanih kitajskih komunističnih pesmi iz obdobja revolucije je Vzhod je rdeč³⁴ pesnika Li Youyuana. Ta izraža čustva hvaležnosti kitajskega

³⁴ Vzhod je rdeč, sonce je vzšlo,
Kitajska je rodila Mao Zedonga,
On išče srečo za ljudi,
On je veliki osvoboditelj ljudstva.
Predsednik Mao ima rad ljudi,
On je naš vodnik,

Ki nas vodi naprej
K zgraditvi nove Kitajske,
Komunistična partija je kot sonce,
Kamor posije, je svetlo,
Tam, kjer je partija,
So ljudje osvobojeni.

ljudstva do Mao Zedonga, zato uporablja metaforo sonca, ki ponazarja njegovo veličino in besedo “veliki osvoboditelj” kot prikaz njegove povezanosti z delavci (Zhang in drugi, 2001: 2). To je bila originalno ljubezenska ljudska pesem, ki je bila leta 1938 preoblikovana v revolucionarno z naslovom Ježa belega konja, da bi mobilizirali kmete za boj proti japonski invaziji. Po vzponu Mao Zedonga v zgodnjih štiridesetih je bila ta pesem še enkrat predelana in postala je ena glavnih značilnosti yananskega življenja. V vasi Nanjie v provinci Henan pa se še danes držijo tradicije in vsako jutro po zvočnikih predvajajo pesem Vzhod je rdeč, kar je med prebivalci poželo veliko navdušenje, med turisti, ki ta kraj obišejo, pa občudovanje (ibid.). Če pogledamo globlje v pesmi, ki opevajo Mao Zedonga, lahko odkrijemo skupno značilnost, in sicer, da združujejo Maa in Kitajsko komunistično partijo v neločljivo celoto. Zato, ker je bil Mao Zedong veliki ustanovitelj in voditelj Kitajske komunistične partije, je bil med vsemi znamenitimi ljudmi v partiji najpomembnejši. Zato, ko govorimo o partiji, absolutno ne moremo mimo Mao Zedonga in obratno. Naj naštejemo še nekaj zanimivih naslovov pesmi: Mao Zedong, ti si velika zvezda, Rad imam očeta in mater, še raje pa imam predsednika Maa, Oda rdečemu soncu³⁵, Prijaznost predsednika Maa itd.³⁶ Konec leta 1991 je z Maovo mrzlico prišlo tudi do oživitve revolucionarnih pesmi iz petdesetih in šestdesetih let. Vendar pa so bili resnični maoisti užaljeni zaradi vulgarizacije njihove revolucije, saj so bile te pesmi prirejene v stilu country ali zahodne glasbe, bodisi s havajsko kitaro bodisi z elektronskimi cerkvenimi zvonovi med verzi.

Integralen del Maovega kulta so postale tudi značke z njegovo podobo. Večina značk je bila okroglih, drugače pa so se prodajale tudi v obliki srca ali zastave. Narejene so bile iz bambusa, aluminija, zlata, srebra, porcelana, lesa, papirja in celo iz delov ameriških vojnih letal, ki so strmoglavila v Vietnamu. Pogosti okras na Maovih značkah so bile sončnice in pismenka za lojalnost. Oboje je imelo globok simboličen pomen, saj je bil Mao Zedong pogosto imenovan kot “rdeče sonce”. Sončnice se vedno obračajo k soncu, zato so le-te označevale neomejeno spoštovanje in občudovanje množic do Maa. Značke pred letom 1966 so bile v bistvu medalje, ki so bile izdane v zvezi z vojaškimi ali političnimi šolami in jih je torej nosila manjšina populacije. Prvi, majhen kup značk so ljudje, ki so si jih pripeli na prsa kot “revolucionarni simbol”, dobro sprejeli. Mnogi so jih nosili v znak svoje iskrene in pristržne ljubezni do predsednika Maa. Istočasno je nošenje značk postalo nepogrešljiv obred in simbol

³⁵ Rdeče sonce simbolizira Mao Zedonga.

³⁶ Več o tem glej Zhang Jingxia, Weng, Yang, Yu, Piao (2001): Mao Zedong song – Gesong Mao Zedongde shici jingxuan, Dangdai Zhongguo chubanshe, Beijing.

posameznikove revolucionarne vneme. Med kulturno revolucijo je značke začela izdelovati in izdajati tudi vojska, z izdajo Rdeče knjižice pa se je nošenje in zbiranje različnih Maovih značk postopoma razvilo v neko vrsto fanatizma. Proizvodnja značk je namreč z otvoritvijo 9. kongresa Kitajske komunistične partije 1. aprila 1969, kjer je bil Lin Biao uradno določen za Maovega naslednika, dosegla svoj višek. Značke, izdelane v tem obdobju, veljajo za najodličnejše in najbolj umetniške od vseh. Proizvodnja večine aluminijastih značk se je ustavila junija 1969, ko je Centralni komite v skladu z navodili Mao Zedonga izdal okrožnico, ki je prepovedala izdelavo Maovih značk. Po letu 1970, ko je bil kult Mao zaustavljen, se je umirilo tudi množično nošenje značk. Februarja 1980 so na 5. plenumu 11. ljudskega kongresa sprejeli sklep, kjer so pozvali vse državljane, da v čimvečjem številu vrnejo značke svojim delovnim enotam, da se s tem izognejo uničenju velike mase kovinskega materiala. Do leta 1988 je bilo predanih in uničenih okrog 90 odstotkov Maovih značk, leta 1989 pa so z drugim kultom Mao Zedonga prišle značke spet v modo in do leta 1992 njihova cena močno narasla.³⁷

Jedro centraliziranega medijskega sistema je predstavljal propagandni oddelek Centralnega komiteja in prav vsaka raven strankarske organizacije, od državne prek provincijske do okrožne, je bila zastopana s strankarskim časnikom. Odločilne smernice za vse te časnike pa je postavljalo osrednje strankarsko glasilo *Ljudski dnevnik*. Strankarski časniki so se pri tem opirali še na časnike posameznih množičnih organizacij, kot so na primer sindikat, zveza mladine, poklicna združenja, vojska in podobne javne institucije, ki so se obračale na posamezne skupine bralcev. Te časnike so urejali strankarski komiteji in oddelki, ki so bili pristojni za ustrezne ustanove. Časopisi in revije so med kulturno revolucijo služili temu, da so zagovarjali vladne politike in pospeševali Maov kult. Poleg Ljudskega dnevnika je bil pomemben tudi časnik Rdeča zastava, ki je izhajal dvakrat tedensko in je bil uradna publikacija Kitajske komunistične partije od zgodnjih šestdesetih let tja do poznih osemdesetih. Ker so v njem pisali najvišji partijski uradniki in radikalni intelektualci na visokih položajih v Kitajski komunistični partiji, je bila *Rdeča zastava* skoraj tri desetletja najbolj avtoritativni glas kitajske ideološke usmeritve in uresničevanja politik (Xing, 1999: 493).

Maja 1958 je začela oddajati tudi prva kitajska *televizijska postaja*. Program so predvajali nekajkrat na teden ob sedmi uri zvečer, začel se je z Maovo

³⁷ Povzeto po: Badges of Chairman Mao Zedong http://chineseculture.about.com/gi/dynamic/offsite.htm?site=http%3A%2F%2Fwww.cnd.org%2FCR%2Fold%2FForeign_public_opinion%2Fmaobadge%2Findex.html, 10. 11. 2003.

podobo na ekranu in s pesmijo Vzhod je rdeč. Vseboval je dve to tri ure novic, dokumentarnih filmov ter zabavnih in izobraževalnih programov. Med leti 1958 in 1965 je bilo izdelanih in prodanih približno 26.000 televizijskih sprejemnikov, vendar je zasebna last ostala redka; gledanje televizije je bila bolj kolektivna aktivnost.³⁸ Da pa bi vsem državljanom, tudi kmetom, omogočili ogled filmov, ki dvigajo “moralno zavest” posameznika, je vlada ustanovila premične ekipe, ki so potovale po vsej deželi z nalogo, da predvajajo filme in s tem razširjajo vladajočo ideologijo. Odločilna prednost tovrstnih ekip je bila v tem, da so omogočale povezavo zabave z neposredno ustno propagando.

Leta 1965 je kitajsko podeželje prepletlo *omrežje radijskih oddajnikov*: vsaka ekipa in pogosto vsaka hiša je imela svoj sprejemnik, ki jim je sporočal novice, prinašal spodbude, dajal zdravniške in kmetijske nasvete, objavljaj vremenske napovedi, jih seznanjal z znanstvenimi dosežki in jih politično izobraževal (Han, 1979b: 83). Nadzor nad radijskim omrežjem je bil v rokah osrednje ljudske radijske postaje pekinškega radia, ki je na ta način lahko svoj program oddajal v vsa glavna mesta provinc, kjer so ga prevzele tudi manjše lokalne postaje. Na ta način so notranja in zunanja poročila, sestavljena v prestolnici, poslušali v vseh še tako oddaljenih kotičkih države. Zelo velik propagandni pomen na podeželju pa je imel tudi tako imenovani sistem žičnih oddajnikov. Ta sistem je deloval tako, da je vsaka radijska postaja po vseh mestih in manjših trgih osrednje državne in provincijske programe oddajala po žicah do zvočnikov, ki so bili nameščeni v vseh vaseh in v vseh delovnih enotah (tovarnah, šolah, pisarnah). Ta sistem je vlada utemeljevala z dejstvom, da želi možnost informiranja zagotoviti tudi posameznikom, ki ne razpolagajo z radijskim sprejemnikom. Seveda je ta sistem po drugi strani predstavljal tudi totalitarno sredstvo “pranja možganov”, ker se noben posameznik ni mogel izogniti poslušanju tovrstnih informacij, s katerimi so ga zasipali javni, na vsakem vogalu nameščeni zvočniki, katerih ni bilo mogoče izključiti.

Da bi dosegli posameznika na bolj osebni ravni, je partija ustanavljala *majhne študijske skupine*. Na podeželju so se le-te izvajale prek proizvodne skupine, v mestih pa prek danwei, delovne enote. Te so bile spet razdeljene na xiaozu, majhne skupine osmih do petnajstih ljudi, ki so debatirali o študijskem materialu pod vodstvom vodje skupine (Teufel, 1996: 91). Načelo “vsakdanjega učenja” je postalo splošna navada. Delavci so vsak dan eno uro pred začetkom dela preučevali Maove misli. Eden izmed najbolj izobraženih delavcev je bral besedilo, drugi pa so gledali v knjigo in ponavljali za njim. O prebranem je

³⁸ Living revolution/Watch TV
<http://www.morningsun.org/living/tv.html>, 13. 12. 2003

nato tekla tudi razprava, v kateri so posamezniki razložili, kaj razumejo pod posameznimi stališči, kaj so naredili, da bi bila uresničena v praksi in kaj bi bilo še treba storiti (glej Ščekić, 1971: 79). Seje so se odvijale v vsaki delovni enoti, in sicer enkrat do dvakrat tedensko po dve do tri ure.

Kot zadnjo metodo propagiranja komunistične ideologije in tudi Maovega kulta pa naj omenim še *propagando, organizirano na osnovi sosedstev*, pri kateri je glavno vlogo igrala oseba, ki je bila zadolžena za moralno neoporečnost in nemoteno delovanje socialnega sožitja vseh prebivalcev v svoji ulici. Stanovanja navadnih članov komune so se spremenila v učilnice za življenjski študij in za življenjsko uporabo Maovih idej, ožji in širši družinski člani pa so bili na ta način združeni v vestnem študiju socialističnih načel.

LITERATURA

- Courtois, Stephane, Werth, Nicolas, Panne, Jean-Luis, Paczkowski, Andrzej, Bartosek, Karol, Margolin, Jean-Luis (1999): Črna knjiga komunizma – zločini, teror in zatiranje, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Francis, Soo Y. K. (1981): Mao Tse-Tung's theory of dialectic, Sovietica, London.
- Han, Suyin (1973): Mao Zedong – življenje posvečeno revoluciji, Založba Lipa, Ljubljana.
- Han, Suyin (1979a): Veter v stolpu – prvi del, Založba Lipa, Ljubljana.
- Han, Suyin (1979b): Veter v stolpu – drugi del, Založba Lipa, Ljubljana.
- Li, Zhisui (1996): The private life of Chairman Mao, Arrow books, London.
- Roskin, Michael G. (1995): Countries&concepts An introduction to comparative politics, A Simon and Schuster company, New Jersey, USA.
- Rošker, Jana (1992): Zmajeva hiša, Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Ščekić, Jovan (1971): Kako sem doživel Kitajsko, DZS, Ljubljana.
- Terrill, Ross (2002): Mao Zedong chuan, Hebei renmin chubanshe, Shijiazhuang.
- Teufel, June (1996): China's political system, MacMillan Press LTD, London.
- Velikonja, Mitja (1996a): Masade duha, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Vranicki, Predrag (1983): Zgodovina marksizma 3, Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Wang, Yongjun (2002): Mao Zedong zai gongheguo zhongda lishi guantou, Liaohai chubanshe, Shenyang.
- Wilson, Dick (2000): Mao Zedong, Zhongyang wenxian chubanshe, Beijing.
- Zhang Jingxia, Weng, Yang, Yu, Piao (2001): Mao Zedong song – Gesong Mao Zedongde shici jingxuan, Dangdai Zhongguo chubanshe, Beijing.

ČLANKI

- Baković, Zorana: "Za Dengom ni jokal nihče", Delo, 21. 02. 1997.
- Baković, Zorana: "Rojstni dan velikega sina", Delo, 22.1 2.2 003.
- Chen Sha: "Great thinkers known to human history", People daily, 26. 06. 2000.
- Saje, Mitja (1999): "Deng Xiaoping in njegov vpliv na politiko ter reforme sodobne Kitajske", Azijske in afriške študije III, št. 1-2, str. 51–75.
- Velikonja, Mitja (1996b): "Dvojna vpetost", TIP, let. 33, št. 5, str. 808–816.
- Xing, Lu (1999): "An ideological/cultural analysis of political slogans in Communist China", Discourse & Society, str. 487–508, Sage publications, London.

SPLETNE STRANI

- <http://www.iisg.nl/~landsberger/cult.html>, 15. 9. 2002.
- <http://semcoop.com/categories/religion/article.asp?review=relching.txt>, 15. 9. 2002.
- <http://www-chaos.umd.edu/history/prc3.html>, 10. 6. 2003.
- <http://www.paulnoll.com/China/Long-March/Long-March-history.html>, 10. 6. 2003.
- http://www.historylearningsite.co.uk/long_march_1934_to_1935.html, 10. 6. 2003.
- http://www.tibet.ca/wtnarchive/1993/12/24_5.html, 10. 11. 2003.
- <http://www.anu.edu.au/culture/activities/sixpack/webcase/red1a.htm>, 10. 11. 2003.
- http://chineseculture.about.com/gi/dynamic/offsite.htm?site=http%3A%2F%2Fwww.cnd.org%2FCR%2Fold%2FForeign_public_opinion%2Fmaobadge%2Findex.html, 10. 11. 2003.
- http://www.wikipedia.org/wiki/Music_of_China, 10. 11. 2003.
- <http://www.clibrary.com>, 13. 12. 2003.
- <http://www.morningsun.org/living/tv.html>, 13. 12. 2003.